

ZARYS KLASTROWEJ KONCEPCJI ORGANIZACJI STREFY HUMANITARNEJ DLA UCHODźCÓW W MILITARNEJ SYTUACJI KRYZYSOWEJ

Sławomir HAJT*, Grzegorz STANKIEWICZ*

* Instytut Dowodzenia, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych
e-mail: s.hajt@wso.wroc.pl
e-mail: g.stankiewicz@wso.wroc.pl

Artykuł wpłynął do redakcji 08.02.2012 r. Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w kwietniu 2012 r.

Wieloaspektowa złożoność współczesnego świata uniemożliwia, na podstawie licznych przesłanek, wyprowadzenie generalnej syntezy, na bazie której możliwe było by profilowanie rzeczywistości w kierunku zapewnienia względnie całkowitego bezpieczeństwa globalnego, regionalnego, wewnątrzpaństwowego i personalnego. W związku z tym nie można wykluczyć, że w przyszłości, podobnie jak obecnie, będą się pojawiać militarne sytuacje kryzysowe „generujące” znaczną liczbę uchodźców oczekujących wsparcia humanitarnego. Autorzy w artykule przedstawili ewolucję współczesnych zagrożeń o naturze militarnej i scharakteryzowali w tym kontekście działania pokojowe i humanitarne, które mogą być podejmowane przez międzynarodowe siły zbrojne z mandatu uprawnionych organizacji. W dalszej części artykułu autorzy dokonali analizy dostępnego materiału analitycznego poświęconego skali uchodźstwa w militarnych sytuacjach kryzysowych. Następnie na podstawie zebranych danych przedstawiono koncepcję przestrzenno-funkcjonalną obozu dla uchodźców. Ostatnia część artykułu to autorski zarys klastrowej koncepcji organizacji strefy humanitarnej dla uchodźców w militarnej sytuacji kryzysowej o znacznym zasięgu. Wykazano także potencjalne zalety zaproponowanego podejścia klastrowego do rozwiązania problemu humanitarnego uchodźców.

Słowa kluczowe: uchodźcy, obozy dla uchodźców, pomoc humanitarna, sytuacja kryzysowa, zagrożenie militarne, klastry

WSTĘP

Wielopłaszczyznowa złożoność współczesnego świata w obszarze społecznym, politycznym i gospodarczym oraz kulturowym powoduje, że niekorzystne i często gwałtowne zmiany na arenie lokalnej i międzynarodowej charakteryzują się różnorodnymi i często trudnymi do przewidzenia formami, takimi jak konflikty zbrojne, upadek instytucji pań-

stwowych, załamanie systemu prawa i porządku publicznego, wzrost przestępczości i chaosu, terroryzm oraz migracja części ludności w poszukiwaniu nowych, bezpiecznych lokalizacji. Działania społeczności międzynarodowej mające na celu przywrócenie stabilizacji i tym samym warunków do kontynuowania rozwoju lub stworzenie podstaw rozwojowych mogą w tej sytuacji polegać na podejmowaniu wysiłków politycznych, ekonomicznych, militarnych oraz udzielaniu pomocy humanitarnej.

Konflikty zbrojne w ostatnich dziesięcioleciach zmuszały i nadal zmuszają społeczność międzynarodową do podejmowania różnorodnych działań na rzecz ustanowienia pokoju. Działania pokojowe prowadzone pod auspicjami uprawnionych międzynarodowych organizacji związane są także z czynną ochroną ludności cywilnej stron konfliktu. Czynna ochrona ludności cywilnej, to między innymi organizowanie tymczasowych obozów dla uchodźców oraz zaspokajanie bieżących potrzeb bytowych ludzi opuszczających własne domy i kraj w obawie przed prześladowaniem za przynależność narodową, przekonania polityczne i wyznawaną wiarę. Potrzeba niesienia pomocy humanitarnej nie tylko jest ciągle aktualna, ale zapotrzebowanie na nią systematycznie rośnie. Od 1975 r. liczba odnotowanych klęsk żywiołowych na świecie wzrastała od 75 do ponad 400 rocznie. W latach 2000 – 2006 zanotowano prawie dwukrotnie więcej klęsk hydrometeorologicznych niż w latach 1987 – 1998. Liczba katastrof spowodowanych przez ludzi zwiększyła się od 1976 r. do 2000 r. dziesięciokrotnie. Największy wzrost obserwowany jest w Afryce i Azji¹. Natomiast w obszarze działań militarnych o różnym poziomie opresyjności zanotowano według badaczy z Uniwersytetu w Warwick i Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie 2% wzrost w okresie od 1870 do 2001 roku². W 2010 roku według danych Instytutu Badania Przyczyn Wojny Uniwersytetu w Hamburgu na świecie toczyły się 32 wojny i konflikty zbrojne³. Jeśli by cytowane dane uzupełnić o wydarzenia, które miały (mają) miejsce w 2011 i 2012 roku w Tunezji, Egipcie, Jordanii, Jemenie, Bahrajnie, Libii i Syrii, to można zaobserwować wyraźną tendencję wzrostową niekorzystnych zmian o charakterze militarnym, efektem których zwykle jest pojawienie się w krótkim okresie czasu znacznej liczby uchodźców, co zmusza społeczność międzynarodową do poszukiwania coraz bardziej wydajnych sposobów niesienia pomocy humanitarnej. Wydaje się zatem, że należy poszukiwać przestrzeni optymalizacyjnych w tym zakresie i dążyć do stworzenia warunków, które spowodują zaistnienie zjawiska „synergii działań humanitarnych”.

¹ A. Zygierewicz, *Pomoc humanitarna Unii Europejskiej*, [online]. [dostęp: 02.02.2011]. Dostępny w Internecie: http://prohumanum.org/wp-content/uploads/2009/11/pomoc-humanitarna_info_bas.pdf.

² Por.: *Od 130 lat liczba konfliktów zbrojnych stale rośnie*. [online]. [dostęp: 14.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://kopalniawiedzy.pl/wojna-czesotliwosc-mozliwosci-PKB-dochod-panstwo-kraj-para-liczba-Mark-Harrison-Nikolaus-Wolf,13370>.

³ *32 wojny i konflikty zbrojne na świecie (analiza)*, [online]. [dostęp: 14.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.magazynfamilia.pl/artykuly/32_wojny_i_konflikty_zbrojne_na_swiecie_analiza,3865,76.html.

1. EWOLUCJA WSPÓŁCZESNYCH ZAGROŻEŃ O CHARAKTERZE MILITARNYM JAKO DETERMINANTA POTRZEB W ZAKRESIE REAGOWANIA POKOJOWEGO I HUMANITARNEGO

Problem uchodźstwa⁴ pojawia się w ramach niemal każdego znanego w historii konfliktu zbrojnego o charakterze wewnętrznym (wojny domowe), jak i zewnętrznym (wojny między państwowe). Jednak konflikty końca ubiegłego i początku obecnego stulecia rozgrywane na terenie Europy (konflikt bałkański i czeczeński), a także konflikty na terenie Bliskiego Wschodu, Afryki, Azji, Ameryki Środkowej oraz Południowej i niedawne w państwach Maghrebu⁵ pokazały niezależnie od ich powodów, że problem uchodźstwa stał się niezwykle poważnym szczególnie dla organizacji humanitarnych i międzynarodowych sił pokojowych, rozjemczych oraz stabilizacyjnych. Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa głównie regionalnego podlegają nieustannej ewolucji. Samuel P. Huntingtona, analizując współczesne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego twierdzi, że „*zwarte jednolite państwa będące rzekomo normą od czasu traktatu westfalskiego z 1648 roku (kończącego wojnę trzydziestoletnią 1618 – 1648), przechodzi stopniowo do historii, wylania się zaś zróżnicowany, złożony, wielowarstwowy ład międzynarodowy bardziej przypominający ten, jaki panował w średniowieczu*”⁶.

Natomiast amerykański generał Rupert Smith, współczesne zagrożenia oraz sposoby przeciwdziałania im nazywa wojnami IV generacji, tłumacząc ich istotę następująco: „*Wojna ery industrialnej już nie istnieje. Jak teraz obserwujemy nasi przeciwnicy są bezkształtni, ich przywódcy oraz ich działania występują poza strukturami, w jakich są zorganizowane nasz świat i nasze społeczeństwa... Jest to wojna ludzi wśród ludzi*”⁷.

⁴ Uchodźcy – osoby, które na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu poglądów politycznych znalazły się poza granicami państwa, którego są obywatelami i nie mogą lub nie chcą z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa (Art. 1 konwencji o statusie uchodźców z 1951 r.). Uchodźcami de facto są osoby, którym udzielono w danym państwie schronienia ze względów humanitarnych; natomiast osoby, którym zezwolono na pracę i pobyt, pomimo że nie spełniają warunków konwencji z 1951 r., to uchodźcy kategorii B, a te osoby, które opuściły swój kraj z powodu konfliktów zbrojnych, klęsk żywiołowych lub klęsk wywołanych przez człowieka i korzystają z ochrony Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców określane są mianem osób przesiedlonych. Wobec wszystkich uchodźców obowiązuje zakaz ich wydalania do kraju, gdzie ich życie lub wolność byłyby narażone na niebezpieczeństwo, chyba że pobyt uchodźcy zagraża bezpieczeństwu państwa lub społeczeństwa państwa, w którym on przebywa. Por.: *Wielka encyklopedia prawa. Prawo i Polityka Gospodarcza*, Warszawa 2000, s. 1059.

⁵ *Maghreb* [arab. *maghrib* ‘zachód’], nazwa muzułmańskich krajów północno-zachodniej Afryki wprowadzona w średniowieczu, współcześnie obejmuje Maroko, Algierię i Tunezję, niekiedy także Libię i Mauretanię (tzw. Wielki Maghreb); kraje Maghrebu łączy wspólnota języka, religii, kultury, podobieństwo warunków naturalnych, rozwoju historycznego i typu gospodarki; ludność to głównie Arabowie i Berberzy, wyznający w większości islam malikiicki; w ostatnich dziesięcioleciach tendencje integracyjne i zjednoczeniowe zostały utrudnione przez różnice w strukturze politycznej państw regionu; w 1989 r. powstała Unia Arabskiego Maghrebu, Źródło: *Encyklopedia PWN*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://encyklopedia.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3936028>.

⁶ P. Huntington Samuel, *Zderzenie cywilizacji*. WWL Muza, Warszawa 2008, s. 35.

⁷ M. Ojrzanowski, *Zdolności operacyjne warunkiem skutecznych Sił Zbrojnych*, [w:] „Bellona”, nr 2/2008, Warszawa 2008, s. 49.

Inny amerykański teoretyk wojskowości Thomas Hammes, wojnę czwartej generacji definiuje w książce pt. „Wojna i kamień” skupiając się na jej polityczno – społecznej istocie następująco: „*Jej istota polega na ugruntowanym przeświadczeniu, że silniejsza wola polityczna odpowiednio użyta może pokonać znacznie mocniejszego ekonomicznie i militarnie przeciwnika. Wojna tego typu nie polega na pokonaniu siły zbrojnej przeciwnika. Łączy natomiast kombinację taktyki walk partyzanckich lub rozruchów ludności cywilnej z miękkimi powiązaniem społecznymi, kulturalnymi i ekonomicznymi, z kampanią dezinformacyjną i niestandardowymi decyzjami politycznymi*”⁸. A zatem środowiskiem wojny IV generacji są niemal wszystkie sfery działania państwa lub państw próbujących rozwiązać swoje problemy wewnętrzne lub zewnętrzne na drodze militarnej niezależnie od tego, czy jest to jeszcze państwo, które zachowuje swoje struktury czy państwo tzw. upadłe. Sytuacja taka powoduje, że wzrasta rola sił zbrojnych państw NATO w okresie pokoju. Postępująca globalizacja i wielostronne zależności powodują, że wyłącznie narodowe działania, wyłącznie narodowe przedsięwzięcia w obszarze bezpieczeństwa są mało efektywne. Stąd też konieczność działań wielonarodowych. Pojawia się nowa funkcja sił zbrojnych – prowadzenie operacji innych niż wojna, a więc działań dla pokoju, operacji stabilizacyjnych⁹.

Polskie Siły Zbrojne, jako integralna część systemu obronnego NATO oraz UE muszą być przygotowane nie tylko do realizacji „ciężkich” zadań operacyjnych wynikających z artykułu 5 Traktatu waszyngtońskiego¹⁰, ale i do wypełniania wspomnianych międzynarodowych zadań pokojowych i stabilizacyjnych w ramach mandatu uprawnionych organizacji międzynarodowych, a także do realizacji zadań w całkowicie nowym „środowisku reagowania militarnego”, jakim jest koncepcja operacyjnego wykorzystania Europejskich Grup Bojowych¹¹ oraz Sił Odpowiedzi NATO¹². Zatem „wojna IV generacji” będąca za-

⁸ Por.: Tamże.

⁹ M. Wiatr, *Operacje połączone*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 11.

¹⁰ Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich podjętych w jej wyniku środkach zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa w celu autoryzacji operacji NATO. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Por.: *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* Dz. U. z roku 2000, nr 87, poz. 970.

¹¹ *Grupy Bojowe Unii Europejskiej (GB UE)* to stosunkowo niewielki, kompaktowy zestaw sił i środków do wykonania ściśle określonych zadań, wynikających z założonego poziomu ambicji. Stworzenie GB UE ma zapewnić Unii Europejskiej zdolność do błyskawicznego reagowania na kryzysy poza terytorium UE (do 6 tys. km od Brukseli). Koncepcja GB UE nie zakłada, ale również nie zabrania ich wykorzystania na terenie państw członkowskich Unii. Dotychczasowe doświadczenia pozwalają przypuszczać, iż zakres działań grup będzie dość ograniczony. Udział Polski w tym przedsięwzięciu, choć stanowi niewątpliwie duże obciążenie finansowe, może jednak przynieść wymierne korzyści polityczne, zwłaszcza jeśli będzie ona aktywnie promować własną wizję rozwoju tych sił. Polska, Niemcy, Litwa, Łotwa i Słowacja podpi-

przeczeniem technologicznych wojen błyskawicznych kształtuje nowe jakościowo wyzwania nie tylko ściśle operacyjne dla komponentów wojskowych, ale także w zakresie ich uczestnictwa w ramach międzynarodowych operacji wsparcia pokoju oraz działań stabilizacyjnych – rysunek 1.

Jeżeli działania militarne prowadzone są poza obszarem traktatowym Sojuszu (państwa) z mandatu wielonarodowych struktur bezpieczeństwa zbiorowego w celu wsparcia pokoju, to mamy do czynienia z operacją pokojową lub stabilizacyjną, a więc przedsięwzięciem realizowanym środkami wojskowymi, gdy zawiodą nie militarne sposoby i środki zapobiegania konfliktom¹³.

Operacjom wsparcia pokoju odgrywającym kluczową rolę w utrzymaniu światowego ładu i bezpieczeństwa przypisuje się następujące zasadnicze funkcje¹⁴:

- utrzymanie zawieszenia broni – polegające na obserwacji procesu wycofania wojsk, tworzeniu stref buforowych rozdzielających walczące strony i nadzorowaniu przestrzegania warunków zawieszenia broni;
- rozbijanie walczących stron – polegające na zbieraniu i niszczeniu broni pochodzącej od walczących stron (strony te oddają dobrowolnie broń stronie trzeciej na mocy zawartego porozumienia);
- demobilizacja i reintegracja – obejmuje udział wojska w zwalczaniu uczestników walk i udzielanie im niezbędnej pomocy materialnej umożliwiającej powrót do życia cywilnego;

sały 13 listopada 2006 r. w Brukseli porozumienie o utworzeniu unijnej grupy bojowej GB UE. Miała ona osiągnąć gotowość operacyjną w pierwszej połowie 2010 r. Polska będzie w niej pełnić funkcję tzw. państwa ramowego. Oznacza to przyjęcie odpowiedzialności za sformowanie grupy (w tym wystawienie ok. 50% jej składu osobowego), organizację dowództwa, przygotowanie planu szkoleń dla wchodzących w jej skład jednostek oraz zapewnienie niektórych zdolności, np. w zakresie dowodzenia, łączności i rozpoznania. Decyzję o użyciu GB UE podejmuje jednomyślnie Rada Unii Europejskiej. W pięć dni po zatwierdzeniu propozycji grupa powinna być gotowa do rozmieszczenia, a w 10 dni po podjęciu decyzji – rozlokowana w rejonie działań. Czas trwania misji przewidziano na około 30 dni, a po otrzymaniu odpowiedniego wsparcia – nawet na 120 dni. Operacja przeprowadzana przez GB UE może być samodzielna lub stanowić wstęp do działań na większą skalę. Por.: B. Górka – Winter, *Grupy bojowe Unii Europejskiej – koncepcja, proces formowania, perspektywy*, [w:] „Biuletyn”, nr 69/2006, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, [online], [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.pism.pl/index/?id=4588e674d3f0faf985047d4c3f13ed0d>, oraz por.: J. Ochman, *Udział prezydencji Polski w kształtowaniu Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony*, [w:] „Bellona”, nr 1/2012, Warszawa 2012, s. 32.

¹² Dotychczas trzykrotnie wykorzystano wybrane elementy Sił Odpowiedzi NATO - SON (zestawy: SON-3, SON-5, SON-7), w działaniach o charakterze niebojowym, z czego raz do działań związanych z niesieniem pomocy humanitarnej. SON-5 został użyty do udzielania pomocy Pakistanowi po trzęsieniu ziemi 08.10.2005 r. Podejmowane zadania były wykonywane w ramach udzielania wsparcia rejonom dotkniętym skutkami kataklizmów. Mimo wielu trudności podczas operacji zademonstrowano zdolność do niesienia pomocy humanitarnej w odległym rejonie. W przedsięwzięciu tym brała udział kompania inżynierska z byłej 1 Brygady Saperów z Brzegu. Por.: J. Ochman, *Udział prezydencji...*, wyd. cyt., s. 33.

¹³ M. Wiatr, *Operacje...*, wyd. cyt., s. 169.

¹⁴ Por.: Cz. Marcinkowski: *Operacje pokojowe na początku XXI wieku*, MON, Warszawa 2004, s. 27.

- usuwanie min – obejmujące szkolenie saperów, opracowywanie map zaminowanych obszarów, a także rozminowanie terenu;
- pomoc humanitarna – polegająca na nadzorowaniu i dystrybucji pomiędzy ludnością cywilną żywności, lekarstw i innych niezbędnych artykułów dostarczonych przez ONZ i inne organizacje;
- pomoc w organizacji wyborów – polegająca na wsparciu przygotowań ustawodawczych w zakresie wyborów, szkoleniu personelu oraz organizacji nadzoru nad ich przebiegiem;
- promocja praw człowieka – obejmująca informowanie o tych prawach, opracowywaniu prawa w tym zakresie, nadzorowaniu przestrzegania prawa człowieka, szkoleniu w tworzeniu instytucji, sprawdzaniu informacji o łamaniu praw człowieka i opracowywaniu raportów na ten temat;
- pomoc policyjna – polegająca na szkoleniu i tworzeniu służb policyjnych, obserwowaniu działania lokalnej policji, nadzorowaniu przestrzegania praw człowieka przez policję;
- współpraca z lokalnymi organizacjami – dotyczy współpracy w zakresie zapobiegania konfliktom oraz wspólnym podejmowaniu decyzji politycznych i praktycznych działań służących zawarciu pokoju.

Rys. 1. Podział działań taktycznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Regulaminu działań wojsk lądowych, Warszawa 2008

Rola Sił Zbrojnych nie sprowadza się tylko do zadań scharakteryzowanych powyżej. Wydzielone komponenty Sił Zbrojnych RP, są także obarczone licznymi zadaniami w ramach narodowego i sojuszniczego reagowania kryzysowego, którego podłożem mogą być między innymi katastrofy naturalne lub przemysłowe o dużej skali oddziaływań destrukcyjnych na społeczeństwo i środowisko naturalne.

Realizacja zadań przez wybrane komponenty Sił Zbrojnych w ramach operacji wsparcia pokoju i działań stabilizacyjnych wiąże się z wypełnianiem także zadań humanitarnych na rzecz ludności cywilnej w rejonie (strefie) konfliktu. Konieczność wypełniania zadań humanitarnych jest determinowana tym, że zagrożeniom militarnym kwalifikowanym jako wojny IV generacji – konflikty poniżej progu wojny¹⁵, zwykle jak pokazują doświadczenia towarzyszy znaczny zasięg obejmujący całe regiony i państwa, a skala represyjności w stosunku do ludności cywilnej niemal w niczym nie ustępuje tragicznym doświadczeniom minionych wojen o zasięgu światowym.

Operacje humanitarne lub tylko działania humanitarne w ramach operacji wsparcia pokoju i działań stabilizacyjnych polegające na dostarczeniu ludności zamieszkującej teryny objęte konfliktem lub klęską żywiołową podstawowych środków do życia prowadzone są w sytuacjach, gdy władze odpowiedzialne za udzielenie pomocy nie są zdolne lub nie są skłonne takiej pomocy udzielić¹⁶. Niesienie pomocy ludności cywilnej w ramach nie tylko operacji humanitarnych, to także zapewnienie poszkodowanym schronienia poprzez organizowanie tymczasowych obozów dla uchodźców¹⁷.

Obowiązek niesienia pomocy humanitarnej jest umiejscowiony w wielu umowach międzynarodowych, przy czym na szczególną uwagę zasługuje Karta Narodów Zjednoczonych, będąca najbardziej globalnym – to znaczy podpisanym i przestrzegającym przez prawie wszystkie kraje – dokumentem międzynarodowym.

Zgodnie z art. 1 pkt. 3 Karty, Narody Zjednoczone (czyli państwa należące do Organizacji Narodów Zjednoczonych) mają: „Doprowadzić do współdziałania międzynarodowego w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać i zachęcać do poszanowania praw człowieka

¹⁵ *Konflikty poniżej progu wojny* (operacje inne niż wojna) polegają na zapobieganiu takiemu rozwojowi wypadków, który może doprowadzić do eskalacji napięcia w stosunkach międzynarodowych lub wewnętrznych, a ich efektem może być konflikt zbrojny. Por.: T. Szubrycht, *Analiza podobieństw operacji militarnych innych niż wojna oraz działań pozwalających zminimalizować zagrożenia asymetryczne*, [w:] „Zeszyty Naukowe AMW”, nr 1/2006, s. 135, [online]. [dostęp: 15.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.amw.gdynia.pl/library/File/ZeszytyNaukowe/2006/Szubrycht_T.pdf.

¹⁶ Por.: Cz. Marcinkowski, *Operacje...*, wyd. cyt., MON, Warszawa 2004, s. 27.

¹⁷ *Obóz dla uchodźców, obóz dla osób przemieszczonych* – obóz przeznaczony dla osób, które musiały opuścić miejsce stałego zamieszkania ze względu na zagrożenie życia, zdrowia, bądź wolności. Zagrożenie to jest najczęściej związane z walkami zbrojnymi, klęskami żywiołowymi, prześladowaniami z powodu religii rasy lub przekonań politycznych. Por.: [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.naukowy.pl/encyklopedia/Obóz_dla_uchodźców.

i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie¹⁸.

Pomoc humanitarna, to przede wszystkim ratowanie i ochrona życia w czasie klęsk i katastrof spowodowanych warunkami naturalnymi lub wywołanych działalnością człowieka, a także¹⁹:

- udzielanie koniecznej pomocy i wsparcia ludziom narażonym na długotrwałe kryzysy oraz pomoc w tzw. „zapomnianych kryzysach”;
- przeprowadzanie krótkoterminowych prac związanych z odbudową i rekonstrukcją, szczególnie w zakresie infrastruktury i sprzętu, w ścisłej współpracy z instytucjami lokalnymi, biorąc pod uwagę, o ile to możliwe, długoterminowe cele rozwoju;
- pokonywanie trudności związanych z konsekwencjami migracji ludności (uchodźcy, przesiedleńcy i repatrianci), spowodowanymi przez klęski żywiołowe lub katastrofy wywołane działalnością człowieka;
- działania na rzecz zapobiegania katastrofom oraz ograniczania ich skutków.

Pomoc humanitarna powinna być realizowana zgodnie z regułami Dobrego Świadczania Pomocy Humanitarnej (*Good Humanitarian Donorship*²⁰, *GHD*) oraz zgodnie z postanowieniami Europejskiego Konsensusu w sprawie Pomocy Humanitarnej²¹, kierując się następującymi zasadami:

- humanitaryzmu – jednostkę ludzką należy traktować humanitarnie w każdych warunkach, czego przejawem jest ratowanie życia ludzkiego i niesienie ulgi w cierpieniu, przy jednoczesnym poszanowaniu jednostki;
- bezstronności – podstawą niesienia pomocy humanitarnej musi być wyłącznie zaistniała potrzeba, udzielanie pomocy humanitarnej nie może być uzależnione od narodowości, rasy, wyznania ani poglądów politycznych;
- neutralności – udzielanie pomocy humanitarnej nie łączy się ze wspieraniem jednej ze stron konfliktu zbrojnego lub innego sporu, w trakcie którego organizowana jest pomoc humanitarna;

¹⁸ *Karta Narodów Zjednoczonych*, [online]. [dostęp: 02.02.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.rownetraktowanie.gov.pl/files/dokumenty/>.

¹⁹ [online]. [dostęp: 11.01.2011]. Dostępny w Internecie: http://www.polskapomoc.gov.pl/Pomoc_humanitarna_170.html.

²⁰ *Good Humanitarian Donorship* – jest inicjatywą powołaną do bardziej efektywnego pozyskiwania, kierowania i rozdzielania pomocy humanitarnej na świecie. Porozumienie w tej kwestii zostało podpisane na spotkaniu w Sztokholmie w dniach 16 – 17.06.2003 r. Inicjatywa obecnie posiada 37 członków, w tym Polskę. Por.: [online]. [dostęp: 03.02.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.goodhumanitarianandonorship.org/gns/about-ghd/overview.aspx>.

²¹ *Konsensus w sprawie pomocy humanitarnej* przedstawia wspólną wizję i cele, które kierują działaniami UE w zakresie pomocy humanitarnej, zarówno na poziomie Komisji Europejskiej, jak i państw członkowskich, a także zasady, jakimi należy kierować się udzielając pomocy, *Polityka humanitarna i rozwojowa Unii Europejskiej*, [online]. [dostęp: 11.01.2012]. Dostępny w Internecie: <http://parl.sejm.gov.pl>.

- niezależności – oznaczająca autonomię celów humanitarnych oraz politycznych, gospodarczych i militarnych.

Siły Zbrojne posiadają z racji swej natury ograniczone środki do niesienia pomocy humanitarnej w znacznej skali i przez dłuższy okres czasu, posiadają jednak na swoim wyposażeniu środki transportowo – przeładunkowe, maszyny inżynieryjne, studnie polowe i środki do prowadzenia bezpiecznej dystrybucji wody pitnej, a także sprzęt niezbędny do przygotowania posiłków w warunkach polowych. Udzielenie zatem pomocy humanitarnej na satysfakcjonującym poziomie wymaga współdziałania w tym zakresie z wyspecjalizowanymi organizacjami humanitarnymi. W chwili obecnej podstawowymi „dawcami” pomocy humanitarnej są państwa, organizacje międzyrządowe (ponadnarodowe), Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca oraz niezależne organizacje pozarządowe.

Jednym z komponentów szeroko pojmowanych relacji cywilno – wojskowych jest zinstytucjonalizowana z wojskowego punktu widzenia współpraca cywilno – wojskowa określana pojęciem CIMIC (T: Civil Military Co – operation – CIMIC). Podczas udzielania pomocy przez wojsko w operacjach humanitarnych CIMIC powinien być rozpatrywany w kategoriach współpracy, a nie wsparcia władz cywilnych. W szczególnych sytuacjach, jakie mogą mieć miejsce podczas klęsk żywiołowych, użycie narodowych, sojuszniczych lub wielonarodowych sił może mieć miejsce, w celu wykonania określonych przez stosowne władze cywilne zadań na rzecz społeczności cywilnej²².

2. PRZYCZYNY I SKALA UCHODŹSTWA W WYBRANYCH OBSZARACH ŚWIATA

Zjawisko uchodźstwa wydaje się być ponadczasowe, ale szczególne jego natężenie nastąpiło w XX wieku. Było to spowodowane głównie wojnami i towarzyszącymi im przesiedłowaniem oraz przymusowymi przesiedleniami często całych narodów (np. Czecczeńcy, Tatarzy, Niemcy Nadwożańscy) podczas II wojny światowej. Pierwsze uregulowania prawne dotyczące uchodźców pojawiły się po I wojnie światowej i były związane z nowo powstałą organizacją mającą utrzymać pokój światowy – Ligą Narodów²³. W ramach tej organizacji w 1921 roku powstał Urząd Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców. W obszarze jego kompetencji była repatriacja jeńców wojennych, a także rozwiązanie problemu bezpaństwowców. Z kolei II wojna światowa jeszcze bardziej uwidoczniła problem uchodź-

²² *Doktryna współpracy cywilno – wojskowej Sił Zbrojnych RP DD/9*, Szt. Gen., Warszawa 2004, s. 7.

²³ *Liga Narodów* (ang. League of Nations) – pierwsza uniwersalna organizacja międzynarodowa, powstała na mocy Paktu Ligi Narodów stanowiącego integralną część Traktatu Wersalskiego podpisanego 28 czerwca 1919 roku, kończącego formalnie I Wojnę Światową. Pomysłodawcą Ligi był prezydent USA Woodrow Wilson, który po raz pierwszy przedstawił swoją ideę w orędziu do Kongresu USA 8 stycznia 1918 roku. Pakt Ligi Narodów wszedł w życie 20 stycznia 1920 roku i mówił w preambule, że celem powstania organizacji jest promocja współpracy międzynarodowej i osiąganie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego poprzez powzięcie zobowiązania do nieuciekania się do wojny, przyjęcie zasady otwartych, sprawiedliwych i honorowych stosunków międzynarodowych, kierowanie się uznanymi normami prawa międzynarodowego wyznaczającymi postępowanie rządów, skrupulatne szanowanie wszystkich zobowiązań traktatowych. Głównymi organami LN były Zgromadzenie, Rada i Sekretariat. Źródło: *Słownik pojęć i organizacji międzynarodowych*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/haslo,Liga_Narodow.

stwa. Aby udzielić osobom prześladowanym pomocy, zaraz po wojnie powołano przy ONZ – Międzynarodową Organizację Uchodźców (International Refugees Organization – IRO). Jednak jej działalność nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. Potrzeba było rozwiązania systemowego i uniwersalnego dla całego świata. Stało się to powodem uregulowania kwestii uchodźstwa w Konwencji Genewskiej z 1951 roku. Tym samym przepisy dotyczące uchodźców zawarte w Konwencji stały się *normam ius cogens*, czyli przepisami uznanymi przez społeczność międzynarodową, od których nie dopuszczalne są jakiegokolwiek odstępstwa. Kontrolę nad przestrzeganiem Konwencji, a także udzielania pomocy uchodźcom powierzono Urzędowi Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR).

Szacuje się, że na świecie jest około 11 – 12 mln uchodźców. Jest to dramatyczny wzrost od połowy 1970 roku, kiedy było ich mniej niż 3 mln. Jednak jest to spadek od 1992 roku, kiedy było blisko 18 mln uchodźców. Tak wysoka liczba miała miejsce z powodu konfliktu na Bałkanach. Koniec zimnej wojny i koniec reżimów, które utrzymywały, w zasadzie wymuszały porządek społeczny, doprowadziły do rozpadu państw i zmian w polityce, która doprowadziła do prześladowania i ogromnego wzrostu liczby uchodźców. Najwięcej na świecie uchodźców pochodzi z krajów: Afganistan, Irak, Palestyna i Sierra Leone. Kraje, które przyjmują najwięcej uchodźców to: Pakistan, Syria, Jordania, Iran, i Gwinea. Jak podają dane około 70% światowej populacji uchodźców żyje w Afryce i na Bliskim Wschodzie. Według szefa ONZ ds. uchodźców – Antonio Guterres – rok 2009 był najgorszym rokiem w historii dla uchodźców. Wraz ze wzrostem konfliktów na całym świecie odnotowano blisko 15 milionów uchodźców. Należy jednak dodać do tej liczby około 27 mln osób przesiedlonych wewnątrz swoich krajów. Dlatego też, aż 43 miliony osób opuściło swoje domy w taki czy inny sposób tylko w 2009 roku²⁴. Obecnie uchodźcy żyją niemal w tysiącu obozach na świecie w ponad czterdziestu krajach²⁵.

Wyjaśnienie tego wzrostu jest złożone i sporne, ale można powiedzieć, że głównym czynnikiem jest to, że konflikty są coraz bardziej trudne do rozwiązania. Pojęcie wprowadzania pokoju jest znacznie trudniejsze do osiągnięcia niż było to kiedyś. W krajach takich jak Afganistan i Sudan, uchodźcy raczej nie myślą o powrocie do domów w najbliższej przyszłości, ze względu na niekończące się stany wojny. Niezliczona liczba uchodźców palestyńskich i ich potomków ubiega się o status uchodźcy przez kilkadziesiąt lat. Osoby te stanowią około pięć milionów całkowitej populacji uchodźców. Do zasadniczych przyczyn powstawania zjawiska uchodźstwa międzypaństwowego czy wewnątrzpaństwowego należy zaliczyć konflikty zbrojne o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Obecnie jednak ludzie nie uciekają z własnych domów tylko z powodu prześladowań czy wojen, ale również z powodu niesprawiedliwości, czy wykluczenia społecznego. Wysoki komisarz ONZ ds. Uchodźców Antonio Guterres za wzrost liczby uchodźców obwinia poza konfliktami

²⁴ Por.: *Uchodźcy na świecie*, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.refugeeinformation.org/historia-w-liczbach>.

²⁵ Por.: [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://blogs.ssrc.org/sudan/2009/04/11/planning-refugee-camps/>.

zbrojnymi także zmiany klimatyczne i rosnące ceny żywności²⁶. Jest to najbardziej palący problem głównie w biednych afrykańskich i azjatyckich państwach. Ponadto nic nie wskazuje, aby szczególnie w tych regionach świata skala zjawiska w najbliższym czasie zaczęła się stabilizować lub maleć, bowiem nieustannie obserwuje się wzrost różnego rodzaju anomalii pogodowych, które obniżają wielkość zbiorów, głównie zbóż uprawnych. Problem niedostatku żywności na świecie w ostatnim czasie powodowany jest także rosnącym zainteresowaniem plantatorów i rolników uprawą tzw. roślin energetycznych służących do produkcji paliw płynnych i stałych (opałowych).

Problem uchodźstwa we współczesnym świecie może pojawić się nagle i to na wielką skalę obejmując rozległe obszary kontynentów z wieloma państwami jednocześnie. Przykładem takich zjawisk są protesty społeczne między innymi w Syrii, Egipcie oraz w państwach Maghrebu. Zakończona zaledwie przed kilkoma miesiącami wojna domowa w Libii i wciąż trwający konflikt wewnętrzny w Syrii ukazują jak w soczewce represyjność konfliktu oraz wynikającą z tego skalę uchodźstwa. Tak trudna sytuacja powodowana jest społecznymi problemami wewnętrznymi związanymi głównie z korupcją rządzących i brakiem szans cywilizacyjnych szczególnie dla ludzi młodych. Niedawne problemy społeczne szczególnie w Egipcie oraz wojna domowa w Libii, a także wspomniany konflikt wewnętrzny w Syrii wygenerowały kolejne dziesiątki, a może nawet setki tysięcy uchodźców. Skala uchodźstwa jest jednak zawsze największa w militarnych sytuacjach kryzysowych, co potwierdziły wydarzenia w Libii. Ponadto należy zauważyć, że poza skalą (liczbą uchodźców) problemem jest czas, w jakim zjawisko to osiąga maksymalny wymiar. Liczba na przykład albańskich uchodźców podczas konfliktu bałkańskiego²⁷ z ogarniętego chaosem Kosowa w ciągu zaledwie ośmiu dni osiągnęła liczbę 150 tys. – rysunek 2, gdzie większość to kobiety, dzieci i starcy²⁸. Struktura społeczna uchodźców niemal zawsze jest podobna i dotyka ludzi najbardziej narażonych na wszelkie niedogodności związane z tym szczególnym zjawiskiem.

Ogólny bilans tego konfliktu, to od 97 000 do 110 000 ludzi, którzy stracili życie (niektóre źródła podają nawet do 200 000), a ponad 1,8 miliona zostało uchodźcami²⁹. Ponadto wszystkie strony konfliktu dopuściły się licznych czystek etnicznych (najtragiczniejszą z nich była masakra w Srebrenicy) i rabunków na ludności cywilnej.

²⁶ Por.: [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://progressforppolang.com/artukul/onz-unhcr-ponad-11-mnl-uchodzcow-na-swiecie>.

²⁷ *Wojna w Bośni i Hercegowinie*, to tocząca się w latach 1992 - 1995 wojna domowa, która była najkrwawszym konfliktem w Europie od zakończenia drugiej wojny światowej. Stronami konfliktu byli walczący o autonomię bośniaccy Serbowie oraz władze Bośni i Hercegowiny na której terenie toczył się główny ciężar walk, wraz ze skonfederowanymi z nimi od pewnego momentu Chorwatami. Trwająca cztery lata wojna, zakończona została wymuszonym przez Organizację Narodów Zjednoczonych i NATO układem w Dayton.

²⁸ Por.: *Kosowo łamanie praw człowieka*, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www/kosowo>.

²⁹ Por.: [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_w_Bo%C5%9Bni_i_Hercegowinie.

Rys. 2. Obóz dla uchodźców na granicy Kosowa i Macedonii

Źródło: Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie na podstawie materiałów ONZ, listopad 2005 r., [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: http://www.unic.un.org/pl/jugoslavia/index.php?id=wojna_w_kosowie

Rozpoczęta operacja wojskowa przeciwko Talibom oraz Al-Kaidzie przez USA 7 października 2001 roku bombardowaniami celów na terenie Afganistanu spowodowała ogromną liczbę uchodźców. Dowódcy operacyjni spodziewali się takiej sytuacji i w związku z tym przygotowano równoległą do powietrznej operacji militarnej operację humanitarną. W ramach „powietrznej operacji humanitarnej” USA zrzuciły na spadochronach do 31.11.2001 r. w najbardziej narażone powstaniem klęski humanitarnej rejony Afganistanu 1,7 mln paczkowanych racji żywnościowych³⁰. Była to pierwsza w historii konfliktów zbrojnych tego typu operacja. Jednak pomimo podjętych działań humanitarnych przez armię USA w Pakistanie przebywało po kilku miesiącach od rozpoczęcia operacji wojskowej 3 mln uchodźców z Afganistanu. W samej tylko prowincji Balochistan znajdowało się około 330 000 ludzi którzy opuścili swoje domy. W regionie Chaman (prowincja Balochistan) przebywało 79 000 uchodźców (obozy: Dara 1 – 4,5 tys., Dara 2 – 18,5 tys., Rovhani – 16 tys. oraz tzw. *waiting area*). *Waiting area*, to wydzielony na granicy Pakistanu i Afganistanu (po stronie pakistańskiej) obszar, na którym przebywało około 30 tys. uchodźców bez przyznanego przez rząd pakistański statusu uchodźcy. Natomiast po stronie Afgańskiej, w rejonie miejscowości Spin Boldak, znajdowało się kilka mniejszych obozów, w których

³⁰ Por.: [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Pomoc-USA-dla-Afganistanu---247-mln-dolarow,wid,218953,wiadomosc.html>.

przebywało około 18 tys. wewnętrznych uchodźców³¹. Sytuacja uchodźców podczas pierwszej fazy operacji wojskowej mającej charakter ofensywny przeciwko Talibom była szalenie trudna z uwagi między innymi na środowisko (teren) oraz ograniczoną infrastrukturę uniemożliwiającą szybkie niesienie pomocy humanitarnej. Innym przykładem skali problemów związanych z uchodźstwem w kryzysowych sytuacjach militarnych jest Irak. W ramach prowadzonej w tym kraju międzynarodowej operacji wojskowej „Pustynna Burza” oraz „Iracka Wolność”, a następnie operacji stabilizacyjnej, w której udział brały wydzielone komponenty SZRP, także wystąpił poważny kryzys humanitarny, w ramach którego pojawiły się miliony uchodźców zarówno w kraju, jak i szukających schronienia w państwach ościennych, Syrii i Jordanii. Tylko 22% irackich uchodźców w roku 2007 miało zapewnione regularne wyżywienie, a na dodatek żyli w skrajnie złych warunkach w prowizorycznych obozach – rysunek 3³².

Rys. 3. Setki namiotów w obozie uchodźców kurdyjskich w Iraku w czasie operacji Pustynna Burza – 12.05.1991 r.

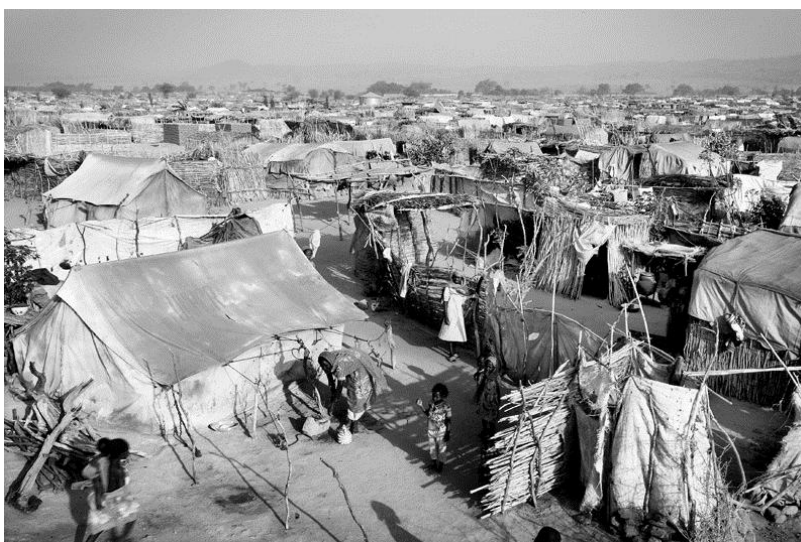
Źródło: [online]. [dostęp: 13.03.2011]. Dostępny w Internecie:
http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_pictures/8254468.stm

Trwający od 2003 roku konflikt w ograniczaniu którego brał udział przez rok (październik 2009 – listopad 2010 r.) Polski Kontyngent Wojskowy w ramach operacji Unii Europejskiej EUFOR, a następnie ONZ to prowincja we wschodnim Sudanie Darfur – prowincja, która wielkością jest zbliżona do obszaru Francji. Celem sił pokojowych UE działających w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej było powstrzymanie groźby roz-

³¹ E. Lipska, *Raport z pobytu polskiej misji medycznej w Pakistanie i Afganistanie*, [w:] „Szpital w pigułce Nr 7 magazyn informacyjny szpitala uniwersyteckiego w Krakowie”, Kraków 2002, s. 4.

³² Por.: wypowiedź rzecznika Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) z siedzibą w Genewie, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.tvn24.pl/0,1535088,wiadomosc.html11.01.2008/PAP>.

przestrzeniania się konfliktu w Darfurze i zapewnienie bezpieczeństwa działaniom humanitarnym ONZ. Konflikt „darfurski” pochłonął od 2003 roku 200 000 ofiar. W rejonie prowadzonej operacji funkcjonuje obecnie 12 obozów uchodźców oraz około 30 obozów przesiedleńców, w których schronienie znajduje około 24000 ludzi – rysunek 4³³. Obozy te są zarządzane i zaopatrywane zarówno przez ONZ, jak i pozarządowe organizacje humanitarne. Problem Darfuru pokazany w liczbach w tab. 1, stanowi ogromne wyzwanie nie tylko dla sił pokojowych, ale także dla organizacji humanitarnych z uwagi na skalę problemu oraz mocno ograniczoną infrastrukturę terenu. Ponadto w rejonach prowizorycznych obozów żyją dziesiątki biednej miejscowej ludności, której sytuacja jest paradoksalnie gorsza od ludności zamieszkałej na terenie obozów, ponieważ nie dociera do nich pomoc humanitarna.

Rys. 4. Obóz uchodźców z Darfuru, rok 2007

Źródło: Richard Wainwright, [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.lightstalkers.org/images/show/356291>

Scharakteryzowane przyczyny i liczebność uchodźstwa w wybranych obszarach świata pokazują, że jest to zjawisko powodowane najczęściej militarnymi sytuacjami kryzysowymi, a skala i czas powstawania sytuacji kryzysowej związanej z uchodźstwem daleko wykraczają poza możliwości organizacyjno – materiałowe pokojowych (stabilizacyjnych) sił wojskowych oraz organizacji humanitarnych.

Najistotniejszym elementem w tego typu sytuacjach wydaje się być możliwość szybkiego i sprawnego zorganizowania obozów uchodźców o określonej strukturze przestrzennej i z niezbędną infrastrukturą mieszkalną (namioty), a także infrastrukturą zapewniającą utrzymanie w dłuższym przedziale czasowym właściwych warunków sanitarno - epidemiologicznych. Niezbędne są także w odpowiedniej ilości specjalistyczne elementy

³³ Por.: *Udział Polskiego Kontyngentu wojskowego w operacji Unii Europejskiej w Czadzie*, Szt. Gen. WP, [online]. [dostęp: 13.12.2007]. Dostępny w Internecie: www.mon.gov.pl/pliki/File/zalaczniki_do.../INFO_CZAD.

medyczne (punkty opatrunkowe) i techniczne do dystrybucji wody pitnej, żywności, a także odprowadzania nieczystości.

Tabela 1. Zestawienie liczby osób poszkodowanych podczas militarnej sytuacji kryzysowej w prowincji Darfur

KRYZYS W LICZBACH	
Liczba osób, które poniosły śmierć bezpośrednio w wyniku konfliktu	Ponad 200 tys.
Liczba uchodźców z Darfuru	Ponad 2 miliony
Liczba uchodźców z Darfuru w Czadzie	230 tys.
Liczba przesiedlonych obywateli Czadu	110 tys.
Liczba osób wysiedlonych z Republiki Środkowoafrykańskiej	150 tys.
Lączna liczba zagrożonych osób	Kilka milionów

Źródło: [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: amnesty.org.pl/fileadmin/user_upload/.../Darfur_analiza_kryzysu.pdf

3. IDENTYFIKACJA GŁÓWNYCH GRUP PROBLEMÓW MAJĄCYCH WPŁYW NA ORGANIZACJĘ I DZIAŁANIE OBOZU DLA UCHODźCÓW

Na świecie obecnie funkcjonuje jak już wspomniano niemal tysiąc obozów dla uchodźców i pomimo tego faktu, zdaniem architekta Manuela Herza zajmującego się między innymi problematyką projektowania i budowy obozów dla uchodźców *...jest tylko jeden rozdział w jednej książce, która opisuje planowanie strategii dla obozu uchodźców: Handbook for emergencies*³⁴. Największym obecnie obozem dla uchodźców na świecie jest obóz Dadaab w Kenii dla uchodźców somalijskich, który pod względem liczebności (około 400 – 500 tys.) jest trzecim co do wielkości miastem w tym państwie i zajmuje obszar o powierzchni około 50 km kwadratowych³⁵ – rysunek 5.

Metodyczne podejście do problemu organizacji obozu dla uchodźców wymaga profesjonalnego rozpoznania wielu istotnych problemów z pięciu zasadniczych obszarów: liczba uchodźców, wybór lokalizacji w aspekcie dostępności rejonu oraz klimatu, sposoby i miejsca pozyskania i przetransportowania niezbędnych środków materiałowo-technicznych, perspektywa czasowa funkcjonowania obozu, a także czy istnieją potencjalne możliwości pozyskiwania środków niezbędnych do funkcjonowania obozu na miejscu w celu stworzenia częściowych i zarazem konkurencyjnych warunków dla rozwoju danego regionu.

³⁴ Por.: M. Herz, *Refuge camps – or ideal cities in dust and dirt*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.holcimfoundation.org/Portals/1/docs/F07/WK-Temp/F07-WK-Temp-herz02.pdf>.

³⁵ Por.: [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://refugee.pl/?mod=knowbase&path=4648&PHPSESSID=ed6308d1f1737ca533e710a5d795be6b>.

Rys. 5. Obóz uchodźców Dadaab (widok z powietrza), gdzie ponad 400 000 uchodźców poszukuje schronienia

Źródło: [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie:
<http://blog.care.org.au/2011/08/04/somali-refugees-in-dadaab-the-worst-i%E2%80%99ve-seen/>

Sprawne zaplanowanie i zorganizowanie obozu dla uchodźców wymaga, zatem rozwiązania następujących szczegółowych problemów:

- oszacowanie rzeczywistej liczby uchodźców oraz określenie progresu ewentualnego ich przyrostu w funkcji czasu ze szczególnym uwzględnieniem liczby kobiet, dzieci i starców³⁶;
- określenie struktury narodowościowej i wyznaniowej uchodźców w konflikcie, który powstał na tle etniczno – religijnym w strefie przygranicznej;
- dokonanie wyboru rejonu i określenie jego fizycznej dostępności dla potrzeb rozwinięcia obozu dla uchodźców;
- oszacowanie potrzeb oraz źródeł pozyskiwania środków materiałowo – technicznych³⁷;
- określenie możliwości realizacji zakupów i korzystania ze stacjonarnej infrastruktury logistycznej na terenie państwa, które wyraziło zgodę na zorganizowanie obozu dla uchodźców i w państwach sąsiednich;

³⁶ Do obozu Dadaab w Kenii w szczytowym okresie konfliktu somalijskiego napływało około tysiąca osób dziennie. Por.: *Rapid Assessment: Garissa District/Dadaab refugee camps, October 12, 2011*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.fews.net/.../Dadaab_Garissa%20Assessment...

³⁷ Do obozu Dadaab miesięcznie dostarcza się około 9 tys. ton żywności. W ciągu ostatnich 20 lat organizacjom humanitarnym udało się wykonać 20 odwiertów studni, wybudować 28 szkół oraz 4 szpitale. Por.: *Dadaab, największy obóz uchodźców na świecie*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.streetnewsservice.org/news/2012/february/feed-315/dadaab,-najwi%C4%99kszy-ob%C3%B3z-uchod%C5%BAc%C3%B3w-na-%C5%9Bwiecie.aspx>.

- określenie zasad finansowania wydatków ponoszonych na zorganizowanie i funkcjonowanie obozu dla uchodźców;
- zorganizowanie i wdrożenie zasad funkcjonowania obozu dla uchodźców³⁸;
- określenie możliwości i zasad współpracy wydzielonych pokojowych lub stabilizacyjnych międzynarodowych sił wojskowych z pozarządowymi organizacjami humanitarnymi³⁹.

Kolejnym bardzo ważnym problemem w etapie przygotowania obozu dla uchodźców jest wybór odpowiedniego rejonu jego rozwinięcia. W czasie dokonywania wyboru rejonu rozwinięcia obozu należy w pierwszej kolejności podjąć decyzję w zakresie ogólnego jego usytuowania. W celu podjęcia optymalnej decyzji należy dokonać szczegółowej oceny sytuacji w rejonie konfliktu ze szczególnym uwzględnieniem:

- tendencji rozwojowych w ujęciu terytorialnym lub włączenia się do konfliktu państw ościennych oraz intensywności i represyjności działań;
- tendencji stabilizujących konflikt;
- zarysowujących się szans na kompromis stron oraz ustanowienie pokoju przywracającego stan terytorialny i strukturę narodowościową z okresu poprzedzającego konflikt⁴⁰.

Ogólna ocena sytuacji w środowisku kryzysu ma na celu określenie strefy przygranicznej w jednym z państw ościennych, gdzie rozwinięcie obozu da gwarancję bezpieczeństwa uchodźcom. Jednym z ważniejszych problemów po dokonaniu wyboru rejonu rozwinięcia obozu jest nakłonienie uchodźców w miejscach, gdzie założyli oni w sposób samostanny prowizoryczny obóz (koczowisko) do przemieszczenia się w rejon nowego oraz zorganizowanie ich przemieszczania. Samoistnie zorganizowany przez uchodźców obóz (koczowisko) często jest założony w miejscu lub miejscach z operacyjnego punktu widzenia niebezpiecznych i nie posiada możliwości rozbudowy, właściwej infrastruktury logistycznej oraz dróg, a stan sanitarno – epidemiologiczny takiego miejsca po dłuższym okresie przebywania uchodźców jest często, co najmniej niepewny. Problem ten nie może organizatorom zniknąć z pola wrodzenia w etapie wyboru właściwego rejonu do rozwinięcia obozu, bowiem z doświadczenia organizacji Lekarze Bez Granic wynika, że w momencie uruchomienia pomocy humanitarnej dla uchodźców w samoistnie założonych przez nich obozach (koczowiskach) zwykle nie udaje się nakłonić ludności do przeniesienia w inny rejon. Zdaniem przedstawicieli tej organizacji powinno się w czasie wyboru rejonu rozwinięcia obozu przewidzieć minimum 30 m² powierzchni na jedną osobę⁴¹. Dane te znajdują potwierdzenie

³⁸ Zasady funkcjonowania obozu uchodźców oraz kwestie ewidencyjno - administracyjne zostały określone w podręczniku wydanym przez Refugee UN Agency pt. *Handbook for Emergencies*, wydanie trzecie.

³⁹ J. Nowomiejski., M. Skarżyński, S. Hajt, *Uchodźcy w operacjach pokojowych*, [w:] „Przegląd Wojsk Lądowych” nr 10/2001, Warszawa 2001.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Na podstawie danych autora uzyskanych od przedstawicieli organizacji Lekarze Bez Granic uczestniczących w konferencji naukowej i ćwiczeniu dowódczo-sztabowym pk.: „HELENE”

w innych źródłach, gdzie mówi się, że powierzchnia obozu w przeliczeniu na jednego uchodźcę z uwzględnieniem tzw. powierzchni „ogrodowej”, powinna wynosić około 40 m² (minimum to 30 m²). Powierzchnia ta zawiera w sobie obszar do zorganizowania dróg, ścieżek, sanitariatów i innych niezbędnych elementów infrastruktury⁴². Niezwykle istotnym elementem jest także to, aby rejon przewidziany do zorganizowania obozu dla uchodźców posiadał właściwe ukształtowanie umożliwiające w skrajnej sytuacji grawitacyjne odprowadzenie nieczystości. Zatem, gdy w konfliktach podobnych do konfliktu „kosowskiego” czy „irackiego” lub „afgańskiego” mamy do czynienia z wielodziesiątysięcznymi rzeszami uchodźców, to problematyka związana z wyborem odpowiedniego rejonu na potrzeby rozwinięcia obozu nabiera szczególnego znaczenia i wymaga sprawnego współdziałania na szczeblu międzynarodowych sił zbrojnych realizujących zadania w ramach operacji pokojowej lub stabilizacyjnej, rządów państw wydzielających swoje kontyngenty wojskowe oraz na szczeblu ONZ w tym głównie Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców.

4. IDENTYFIKACJA POTRZEB MATERIAŁOWO – TECHNICZNYCH I ŹRÓDEŁ ICH POKRYCIA

Po oszacowaniu potencjalnej liczby uchodźców oraz dokonaniu wyboru rejonu rozwinięcia obozu lub obozów, należy określić potrzeby w zakresie środków materiałowo - technicznych oraz źródła i sposób ich pozyskiwania. Do podstawowych niezbędnych środków materiałowo – technicznych należy zaliczyć:

- namioty mieszkalne i specjalistyczne (przedstawiciele organizacji Lekarze Bez Granic uważają, że powinno się planować jeden namiot mieszkalny na rodzinę jako najmniejszą jednostkę podstawową obozu w którym powinno się przewieźć minimum 3,5 m² na jedną osobę⁴³;
- łóżka polowe;
- koce i materace;
- wyposażenie namiotów medycznych;
- medykamenty;
- urządzenia do przechowywania, przygotowywania i dystrybucji żywności;
- zapasy żywności w tym odżywek dla niemowląt;
- środki higieny osobistej oraz pieluszki i podstawowe środki pielęgnacyjne dla niemowląt;
- urządzenia do transportu, magazynowania i dystrybucji wody pitnej (jeśli występuje brak możliwości pozyskiwania wody pitnej z istniejących w terenie stałych

zorganizowane przez przedstawicieli szkoły logistycznej ECOLES DU COMMISSARIAT DE L'ARMEE DE TERRE w Montpellier, Francja 2001 r.

⁴² J. Wdowiak, *Wsparcie logistyczne obozu dla uchodźców*, [w:] „Przegląd Wojsk Lądowych”, nr 4/2009, Warszawa 2009, s. 25.

⁴³ Na podstawie danych autora uzyskanych od przedstawicieli organizacji Lekarze Bez Granic..., wyd. cyt.

ujęć wody, to należy także zabezpieczyć dostawy wody konfekcjonowanej). Urządzenia magazynowo – dystrybucyjne muszą posiadać wydajność, która zapewni codzienne dostawy wody pitnej w ilościach 20 l na jedną osobę⁴⁴;

- samochody transportowe ogólnego przeznaczenia oraz specjalistyczne, (samochody transportu sanitarnego, samochody lub kontenery chłodnie i auto cysterny do przewozu i dystrybucji wody);
- mobilne urządzenia prądotwórcze z okablowaniem do podłączenia oświetlenia i zasilania w niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania obozu urządzeniach technicznych. W sytuacji, gdy możliwe jest korzystanie ze stacjonarnej sieci energetycznej wówczas rezygnuje się z mobilnych urządzeń zabezpieczając jedynie awaryjne zasilanie w energię na potrzeby punktów medycznych, oświetlenia głównych ciągów komunikacyjnych i na potrzeby urządzeń chłodniczych do magazynowania zapasów żywności;
- przenośne toalety;
- sprzęt przeciwpożarowy;
- urządzenia nagłaśniające lub urządzenia do rozwinięcia radiowęzła poprzez który przekazuje się informacje ułatwiające zarządzanie obozem;
- wyposażenie niezbędne do zorganizowania tymczasowej szkoły i placu zabaw dla dzieci;
- sprzęt biurowy i programy komputerowe do prowadzenia ewidencji uchodźców, druki tymczasowych dokumentów tożsamości oraz metryki urodzeń, aktów zgonu i aktów zawarcia związku małżeńskiego⁴⁵.

Wyżej wymienione zasadnicze rodzaje środków materiałowo – technicznych dostarczane mogą być przez kontyngenty wojskowe, ONZ, pozarządowe organizacje humanitarne, rządy krajów wydzielających kontyngenty i inne oraz w ramach dokonywanych zakupów na miejscu. Jeżeli zostanie podjęta decyzja (zwykle polityczna) o realizacji zakupów na rynkach lokalnych, to ma ona na celu ekonomiczne wzmocnienie danego państwa lub regionu i obniżenie napięć społecznych powodowanych konfliktem i zapaścią ekonomiczną. Zabiegając o podjęcie takiej decyzji na poziomie politycznym należy mieć pewność, że poprzez realizację zakupów na rynku lokalnym nie wpłynie się na ekonomiczne wzmocnienie jednej z antagonistycznych stron. Decyzję o realizacji zakupów na rynku lokalnym można podjąć tylko w sytuacji uzyskania całkowitej pewności, że dostawcy są w stanie wywiązać się z podjętych zobowiązań, a jakość dostarczanych towarów w tym głównie żywności i wody będzie odpowiadała ogólnoswiatowym normom bezpieczeństwa i jakości. Realizacja zakupów na rynku lokalnym obniża koszty, oraz angażuje znacznie mniejsze siły i środki do realizacji dostaw zaopatrzenia. Ponadto unika się często kłopotliwych pro-

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ J. Nowomiejski., M. Skarżyński, S. Hajt, *Uchodźcy...*, wyd. cyt.

cedur prawno - administracyjnych związanych z przekraczaniem granic od państwa wysyłającego do państwa docelowego⁴⁶.

5. OBÓZ DLA UCHODźCÓW JAKO ZUNIFIKOWANA JEDNOSTKA MODUŁOWA W MILITARNEJ SYTUACJI KRYZYSOWEJ

Zidentyfikowanie i rozwiązanie problemów z wyżej wymienionych obszarów tworzy dopiero podstawę do praktycznego zorganizowania obozu uchodźców. Obóz uchodźców zdaniem cytowanego architekta Manuela Herza powinien zakresem swojej funkcjonalności być przybliżony do „...modernistycznej koncepcji funkcjonalności na możliwie jak najmniejszej przestrzeni”. Przyjmuje się, że standardowy plan modułowy obozu uchodźców powinien być oparty na najmniejszej jednostce podstawowej, czyli namiotu lub kontenera mieszkalnego dla rodziny. Celem zdefiniowania jednostki podstawowej (mikromodułu) jest stworzenie możliwości nadania obozowi wewnętrznej struktury modułowej. Moduł zasadniczy, to 16 namiotów – czyli gmina, blok – to 16 gmin i sektor – to 4 bloki (gminy), a obóz – to 4 sektory⁴⁷. Łączna liczba uchodźców w jednym obozie, postrzeganym jako zunifikowana „humanitarna jednostka modułowa” w militarnej sytuacji kryzysowej o skali uchodźstwa wykraczającej poza obszar jednego regionu lub państwa nie powinna przekraczać 20 tys. ludzi^{48,49}. Aby zapewnić prawidłowe funkcjonowanie obozu i zrealizować wszystkie przysługujące uchodźcom prawa wynikające z postanowień IV Konwencji Genewskiej należy zorganizować następujące punkty funkcjonalne (punkty administracyjno - socjalno - logistyczne i ciągi komunikacyjne) na terenie obozu:

- punkt lub punkty w zależności od liczby uchodźców przyjęcia (identyfikacji ludności);
- biuro komendanta obozu;
- ciągi komunikacyjne, „gminy i sektory”, w których należy zainspirować utworzenie samorządu;
- drogi ewakuacji o odpowiedniej przepustowości i w układzie topograficznym zapewniającym prowadzenie równoległej ewakuacji do co najmniej kilku bezpiecznych miejsc jednocześnie;
- punkty medyczne (jeden na 20 tys. mieszkańców)⁵⁰ obsługiwane przez lekarzy ogólnych i obowiązkowo przez położników i pediatrów⁵¹;

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Por.: M. Herz, *Refugee camps*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://roundtable.kein.org/node/460>.

⁴⁸ *Handbook for emergencies*, s. 211, [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.unhcr.org/472af2972.pdf.

⁴⁹ Dwudziestotysięczna modułowa jednostka obozu dla uchodźców zdaniem specjalistów jest jednostką optymalną w stosunku do obozów masowych bowiem nie powoduje większego zagrożenia pożarowego, epidemiologicznego, a także sprawia że zarządzanie obozem jest stosunkowo łatwe zwłaszcza z punktu widzenia utrzymania bezpieczeństwa fizycznego, Por.: *Anatomy of a refugee camp*. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.cbc.ca/news/background/refugeecamp/>.

⁵⁰ Na podstawie danych autora uzyskanych od przedstawicieli organizacji Lekarze Bez Granic..., wyd. cyt.

- punkty ustawienia latryn (w ilości 1 na 15 – 20 osób w minimalnej odległości 150 m od ujęć wody pitnej i magazynów z żywnością⁵²;
- punkt rozdziału żywności i wody pitnej – jeden na 200 – 250 uchodźców;
- punkt poszukiwania osób zaginionych i dzieci;
- punkt opieki nad sierotami;
- szkoła lub szkoły w zależności od liczby dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu oraz od liczby personelu (nauczycieli do obsługi dydaktyczno-wychowawczej tych szkół wyznacza się spośród posiadających odpowiednie kwalifikacje mieszkańców obozu);
- place zabaw dla dzieci⁵³;
- punkty posługi religijnej;
- cmentarz, tylko w sytuacji braku możliwości korzystania z już istniejących;
- punkty przeciwpożarowe;
- strefę targową;
- pocztę i punkty rozdziału prasy;
- punkty informacyjne (tablice ogłoszeniowe, megafony, radiowęzeł);
- punkt obsługi dziennikarzy;
- punkty do prania (punkty, te powinny być organizowane w pobliżu urządzeń odprowadzających nieczystości);
- strefę logistyczną (magazyny, parkingi itp.)⁵⁴.

Szacunkowa powierzchnia obozu dla 20 000 uchodźców przy założeniu że na jednego mieszkańca należy wydzielić łączną powierzchnię około 45m² – powierzchnię w skład której wchodzi ciągi komunikacyjne i punkty administracyjno – socjalno – logistyczne, będzie wynosiła 900 000 m² (90 hektarów). Jest to stosunkowo duży obszar, w którym jednym z największych problemów jest utrzymanie właściwego stanu sanitarno – epidemiologicznego. Zaniedbania w tym zakresie mogą, bowiem w krótkim czasie przyczynić do powstania trudnych do opanowania ognisk chorób zakaźnych.

⁵¹ Lekarze o specjalności położnik i pediatra w obozach dla uchodźców są niezbędni, bowiem wśród mieszkańców obozu jak wskazuje doświadczenie przeważają kobiety, dzieci i starcy.

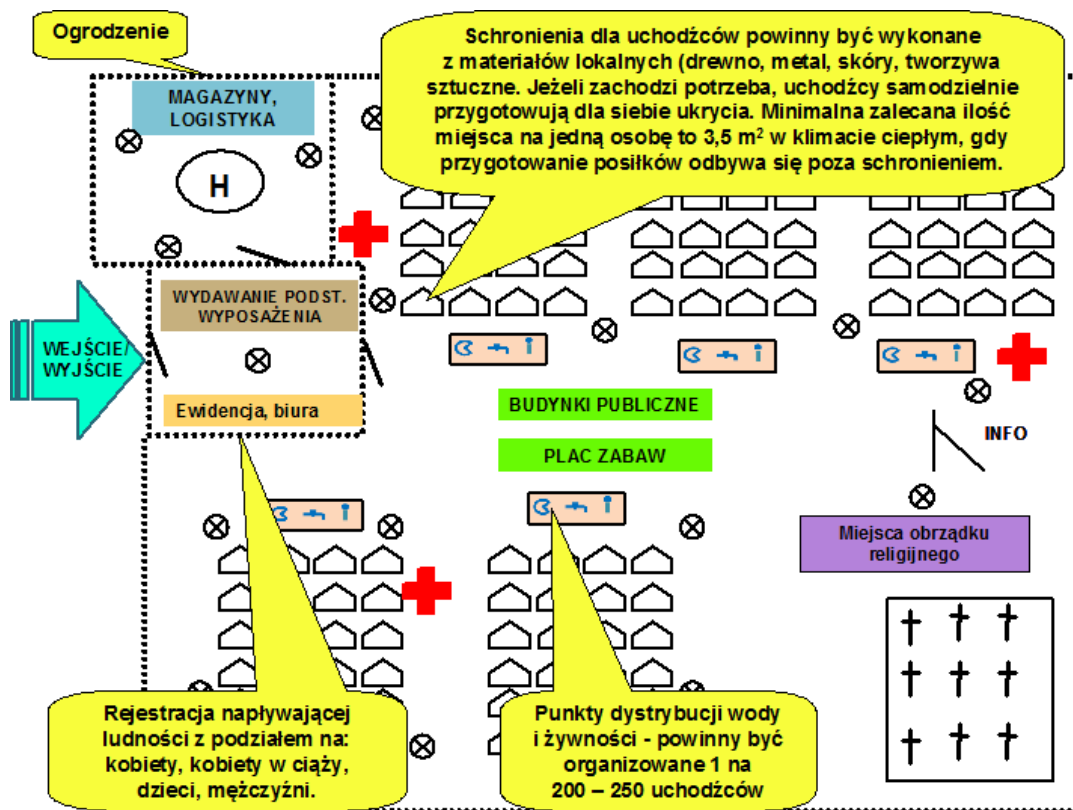
⁵² Tamże.

⁵³ Z obserwacji poczynionych przez przedstawicieli organizacji humanitarnych wynika, że zorganizowanie placów zabaw dla dzieci wpływa bardzo pozytywnie na odzyskanie równowagi psychicznej dzieci i rodziców po często dramatycznych przeżyciach doznanych w czasie konfliktu i przekłada się na wytworzenie i utrzymanie dobrej pozbawionej napięć atmosfery wśród uchodźców.

⁵⁴ J. Nowomiejski., M. Skarżyński, S. Hajt, *Uchodźcy...*, wyd. cyt.

Wewnętrzna struktura organizacyjno – funkcjonalna oraz przestrzenne usytuowanie wyżej wymienionych punktów umożliwi objęcie kontrolą większości ważnych dziedzin życia w obozie i stanowi gwarancję utrzymania bezpieczeństwa, ładu oraz porządku publicznego w aspekcie prawnym. Niezwykle istotnym wydaje się być fakt, że w przypadku, gdy w obozie znajdują się lub przewiduje się pojawienie uchodźców z różnych często zwaśnionych grup etnicznych, czy religijnych, aby linie podziałów funkcjonalnych na terenie obozu wyznaczone zwykle ciągami komunikacyjnymi przebiegały wzdłuż „linii religijnych i etnicznych” (plemiennych).

Graficzną koncepcję przestrzenno – funkcjonalną w ujęciu poglądowym obozu dla uchodźców, jako „zunifikowanej 20 tys. jednostki modułowej” przedstawiono na rysunek 6.

Rys. 6. Koncepcja przestrzenno-funkcjonalna „zunifikowanej 20 tys. jednostki modułowej obozu dla uchodźców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Anatomy of a refugee camp*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.cbc.ca/>..., wyd. cyt., z dnia 12.03.2012 r. oraz J. Nowomiejski., M. Skarżyński, S. Hajt, *Uchodźcy...*, wyd. cyt.

Problemy związane z uchodźcami były w minionych oraz obecnie trwających konfliktach zawsze lepiej lub gorzej rozwiązywane, jednak nie zaobserwowano, aby działania te były prowadzone w oparciu o uniwersalne procedury, które mogłyby skutecznie spinać w jedną całość wysiłki międzynarodowych sił pokojowych (stabilizacyjnych), organizacji humanitarnych i innych organizacji mogących i chcących podjąć wysiłki w imię międzyna-

rodowego humanitaryzmu. Wydaje się, że powstanie w przyszłości zuniwersalizowanych międzynarodowych procedur lub tylko standardów działania mogłoby tworzyć w realnym działaniu wspomniany już efekt „synergii działań humanitarnych”.

6. ZARYS KLASTROWEJ KONCEPCJA ORGANIZACJI STREFY HUMANITARNEJ DLA UCHODźCÓW W OBSZARZE OBJĘTYM MILITARNĄ SYTUACJĄ KRYZYSOWĄ

Doświadczenia licznych militarnych sytuacji kryzysowych mających miejsce na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci pokazują, że liczba uchodźców zwykle znacznie przekracza 20 000 ludzi, czyli liczbę, którą standardowo przyjmuje się do określenia maksymalnej pojemności jednego obozu. Obserwacja istoty i skali zjawiska skłania w obszarze organizacji i działania obozów dla uchodźców do wniosku, że należałoby przyjąć w tym zakresie orientację klastrową⁵⁵, która umożliwi zoptymalizowanie udzielania pomocy humanitarnej na stosunkowo dużym obszarze w odniesieniu do konkretnych „20 tys. obozowych jednostek modułowych”. Geograficzna lub w mniejszej skali topograficzna koncentracja „20 tys. obozowych jednostek modułowych” oraz wspierających je humanitarnie i współdziałających podmiotów zorientowanych na osiągnięcie tego samego celu humanitarnego z pewnością pozwoli osiągnąć efekt synergii nawet w sytuacjach wystąpienia zakłóceń wewnętrznych lub zewnętrznych. Powiązania klastrowe dają bowiem możliwość zastosowania rozwiązań dywersyfikacyjnych w sposób niemal mechaniczny. Wydaje się to być niezwykle istotną zaletą działań humanitarnych w układzie powiązań klastrowych, ponieważ destrukcyjna turbulentność środowiska w militarnych sytuacjach kryzysowych jak pokazują doświadczenia bywa znaczna. Ponadto wydaje się, że przyjęcie orientacji klastrowej pozwoli lepiej wykorzystać w celu wsparcia działań organizacji humanitarnych mobilną infrastrukturę logistyczną pokojowych lub stabilizacyjnych międzynarodowych sił wojskowych, a także zwykle ograniczoną komunikacyjną infrastrukturę liniową i punktową w obszarze objętym konfliktem. Mobilna infrastruktura międzynarodowych sił pokojowych lub stabilizacyjnych, do której zalicza się między innymi: *wysunięte grupy wsparcia logistycznego, powietrzne i morskie porty wylądowania oraz narodowe elementy wsparcia*, lokowana jest zwykle w obszarach objętych konfliktem lub w ich pobliżu przy wykorzystaniu optymalizacyjnych technik sieciowych⁵⁶.

⁵⁵ *Klaster* – zgrupowanie przestrzenne lub powiązanie systemowe mniejszych obiektów w jeden większy. Klaster zatem postrzegany jest jako system złożony w którym interakcje między podmiotami oparte na instytucjach gospodarczych i ekonomicznych stymulują ich innowacyjność. Istotą klastra jest hybrydowa natura organizacji sieciowej. Ponadto klastry wykazują podobieństwo sektorowe, co oznacza podobieństwo technologiczne, wspólnych dostawców oraz podobnych klientów. W klastrach podkreśla się zasięg geograficzny, jednak na ogół klastry tworzą firmy w bliskim sąsiedztwie, ale to nie wyklucza przynależność firm z całego kraju, a nawet krajów sąsiednich. Kolejną cechą klastrów jest różnorodność rodzajów działania i funkcji, które mogą spełniać współpracujące firmy. Inną natomiast cechą jest brak ścisłych struktur organizacyjnych między np. firmami – członkowie klastra zachowują niezależność, a powiązania mają charakter nieformalny, Por.: *Teoria klastra*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.pi.gov.pl/klastry/chapter_806404.asp, oraz por.: J. Góra, *Model dynamiki klastra jako narzędzie badania możliwości adaptacyjno – rozwojowych klastra*. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.institut.info/IVkonf/referaty/Gora.pdf.

⁵⁶ *Techniki sieciowe* umożliwiają określenie stałej lokalizacji obiektu, tzn. znalezienia punktu charakteryzującego się najniższymi kosztami dostaw zarówno surowców jak i wyrobów gotowych w ramach sieci geograficznej.

Lokowanie ww. elementów mobilnej wojskowej infrastruktury logistycznej w obszarze (strefie) działań pokojowych (stabilizacyjnych) przy wykorzystaniu podejścia sieciowego pozwala z jednej strony eliminować punkty krytyczne w łańcuchach (sieciach) przepływu towarów, a z drugiej zoptymalizować lokalizację przy określonych warunkach operacyjno – terenowych otoczenia. Ponadto optymalna lokalizacja wymienionych wojskowych elementów logistycznych pozwala zredukować do niezbędnego minimum potrzeby w zakresie różnego rodzaju środków transportu kołowego, szynowego i powietrznego także do wsparcia działań organizacji humanitarnych.

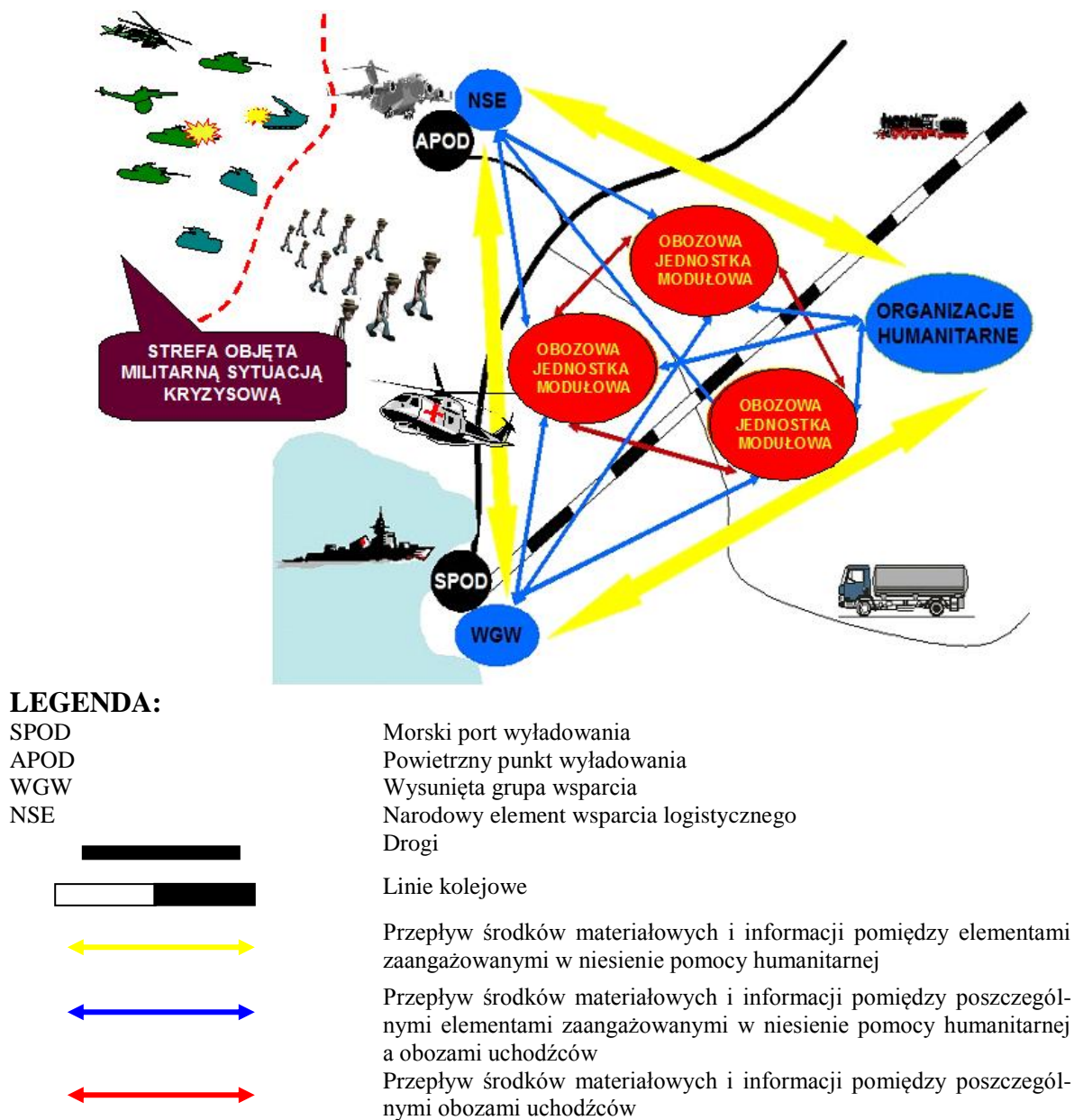
Międzynarodowe siły pokojowe lub stabilizacyjne w rejonie objętym konfliktem realizując na mocy mandatu udzielonego przez uprawnioną międzynarodową organizację standardowe zadania polegające między innymi na objęciu ochroną poszkodowanej ludności w rejonie konfliktu, zmuszone są podjąć, jako pierwsze działania humanitarne. Sytuacja taka zmusza zatem wojskowych logistyków i CIMIC do czasowego korzystania z własnych zapasów zaopatrzenia, co jednocześnie generuje potrzebę podtrzymywania przepływów we własnych kanałach zaopatrzenia. Wykorzystanie potencjału materiałowego oraz usługowego systemu logistycznego kontyngentów wojskowych pozwala w pierwszej fazie skrócić „czas reakcji humanitarnej”, a w drugiej i kolejnych wesprzeć własną infrastrukturą logistyczną, głównie lotniskową, portową, magazynową oraz środkami transportu drogowego śmigłowcowego działania międzynarodowych organizacji humanitarnych. Wsparcie to powinno obejmować także zapewnienie bezpieczeństwa personelowi tych organizacji.

Jednym z licznych przykładów współpracy wojska z organizacjami humanitarnymi jest udostępnienie przez MON transportu lotniczego do przetransportowania do Iraku zebranych w kraju środków materiałowych. W dniu 14 sierpnia 2003 r. przewieziono transportem lotniczym do Iraku 20 ton odżywek dla dzieci, przygotowanych przez Polski Czerwony Krzyż. Ponadto w ostatnim dniu sierpnia 2003 r. wojsko przetransportowało do tego państwa ponad 2 tony leków, preparatów witaminowych, butów i materiałów szkolnych zabranych przez Polską Akcję Humanitarną⁵⁷.

Zarys klastrowej koncepcji strefy humanitarnej opartej o „20 tys. obozowe jednostki modułowe”, mobilną infrastrukturę logistyczną międzynarodowych sił pokojowych lub stabilizacyjnych i potencjał organizacji humanitarnych przedstawiono na rysunku 7.

Techniki te pozwalają określić charakteryzujące się niskimi kosztami „centrum ciężenia” dla dostaw surowców i wyrobów gotowych. Por.: F. J. Beier, K. Rutkowski, *Logistyka*, SGH, Warszawa 2004, s. 113.

⁵⁷ Por.: *Wojsko wspiera akcje humanitarne*, [online]. [dostęp: 20.10.2007]. Dostępny w Internecie: http://www.mod.gov.pl/arttykul_wiecej.php?idartykul=247.

Rys. 7. Zarys klastrowej koncepcji organizacji strefy humanitarnej dla uchodźców w militarnej sytuacji kryzysowej

Źródło: Opracowanie własne

Przedstawiona powyżej w ujęciu graficznym koncepcja klastrowej organizacji strefy humanitarnej obejmującej kilka „obozowych jednostek modułowych” dla uchodźców, mobilne i stacjonarne elementy logistyki sił pokojowych (stabilizacyjnych) oraz rejon składów i magazynów organizacji humanitarnych w strefie objętej militarną sytuacją kryzysową

wą, w której międzynarodowe siły zbrojne prowadzą działania pokojowe lub stabilizacyjne może pozwolić osiągnąć następujące korzyści:

- skrócić czas reakcji humanitarnej;
- osiągnąć efekt synergii działań humanitarnych na rzecz uchodźców;
- zdywersyfikować kanały przepływu środków niezbędnych do zorganizowania i działania obozów dla uchodźców;
- wykorzystać rezerwy materiałowo-techniczne oraz wykonawcze mobilnego potencjału logistycznego międzynarodowych sił pokojowych (stabilizacyjnych) w celu wsparcia działań organizacji humanitarnych w początkowym okresie ujawnienia kryzysowej sytuacji humanitarnej;
- objąć w stosunkowo krótkim czasie pomocą humanitarną poszkodowaną ludność na rozległych obszarach wystąpienia sytuacji kryzysowej;
- możliwość wykorzystania wojskowych relacji łączności do koordynowania pomocy humanitarnej;
- wykorzystać wojskowe informacje z zakresu znajomości sytuacji operacyjnej oraz struktury narodowościowo-wyznaniowej ludności w rejonach objętych konfliktem. Informacje te mogą ułatwiać podejmowanie decyzji w zakresie optymalnej lokalizacji obozów dla uchodźców.

Osiągnięcie pełnego spektrum potencjalnych korzyści tkwiących we właściwej współpracy międzynarodowych sił pokojowych (stabilizacyjnych) i organizacji humanitarnych wymaga dużego wysiłku organizacyjnego, legislacyjnego na poziomie międzynarodowym, a także wysiłku na poziomie dalszego kształtowania międzynarodowej wrażliwości i świadomości humanitarnej.

PODSUMOWANIE

Zaprezentowany w artykule zarys klastrowej koncepcji organizacji strefy humanitarnej dla uchodźców w militarnej sytuacji kryzysowej obejmującej obszar znacznej wielkości jest podejściem nowatorskim, w którym autorzy dostrzegają potencjał tkwiący w możliwości szerszego wykorzystania głównie mobilnego potencjału systemu logistycznego międzynarodowych pokojowych (stabilizacyjnych) sił wojskowych do wsparcia szeroko rozumianych działań humanitarnych.

Zoptymalizowanie efektywności działań humanitarnych na rzecz uchodźców w rejonach występowania sytuacji kryzysowych o charakterze militarnym wymaga także opracowania i wzajemnego zaakceptowania zuniwersalizowanych międzynarodowych procedur, które ukierunkowałyby współpracę wojska z organizacjami humanitarnymi. Przyjęcie orientacji opartej na zasadach wzajemnej kooperacji międzynarodowych sił pokojowych (stabilizacyjnych) i organizacji humanitarnych w imię osiągnięcia celu polegającego na ulżeniu cierpiącym z powodu braku dachu nad głową, głodu i często chorób, a także wyczerpana psychicznego ludziom może spowodować w działaniu pożądany efekt „synergii działań humanitarnych”.

LITERATURA

1. *Anatomy of a refugee camp*, [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.cbc.ca/news/background/refugeecamp/>.
2. Beier F. J., Rutkowski K., *Logistyka*. SGH, Warszawa 2004.
3. *Dadaab, największy obóz uchodźców na świecie*, [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.streetnewsservice.org/news/2012/february/feed-315/dadaab,najwi%C4%99kszy-ob%C3%B3z-uchod%C5%BAC%C3%B3w-na-%C5%9Bwiecie.aspx>.
4. *Doktryna współpracy cywilno-wojskowej Sił Zbrojnych RP DD/9*. Szt. Gen. WP, Warszawa 2004.
5. *Encyklopedia PWN*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://encyklopedia.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3936028>.
6. Góra J., *Model dynamiki klastra jako narzędzie badania możliwości adaptacyjno – rozwojowych klastra*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.instytut.info/IVkonf/referaty/Gora.pdf.
7. Górka – Winter B., *Grupy bojowe Unii Europejskiej – koncepcja, proces formowania, perspektywy*, [w:] „Biuletyn”, nr 69/2006, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.pism.pl/index/?id=4588e674d3f0faf985047d4c3f13ed0d>.
8. *Handbook for emergencies*, [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.unhcr.org/472af2972.pdf.
9. Herz M., *Refuge camps – or ideal cities in dust and dirt*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.holcimfoundation.org/Portals/1/docs/F07/WK-Temp/F07-WK-Temp-herz02.pdf>.
10. Herz M., *Refugee camps*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://roundtable.kein.org/node/460>.
11. Huntington Samuel P., *Zderzenie cywilizacji*, WWL Muza, Warszawa 2008.
12. *Karta Narodów Zjednoczonych*, [online]. [dostęp: 02.02.2011]. Dostępny w Internecie: http://www.rownetraktowanie.gov.pl/files/dokumenty/Karta_Narodow_Zjednoczonych.pdf.
13. *Kosowo łamanie praw człowieka*, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.kosowo>.
14. Lipska E., *Raport z pobytu polskiej misji medycznej w Pakistanie i Afganistanie*, [w:] „Szpital w pigułce Nr 7 magazyn informacyjny szpitala uniwersyteckiego w Krakowie”, Kraków 2002.
15. Marcinkowski Cz., *Operacje pokojowe na początku XXI wieku*. MON, Warszawa 2004.
16. Nowomiejski J., Skarżyński M., Hajt S., *Uchodźcy w operacjach pokojowych*, [w:] „Przegląd Wojsk Lądowych”, nr 10/2001, Warszawa 2001.

17. Ochman J., *Udział prezydencji Polski w kształtowaniu Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony*, [w:] „Bellona”, nr 1/2012, Warszawa 2012.
18. Ojrzanowski M., *Zdolności operacyjne warunkiem skutecznych Sił Zbrojnych*, [w:] „Bellona”, nr 2/2008, Warszawa 2008.
19. [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_w_Bo%C5%9Bni_i_Hercegowinie.
20. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.amnesty.org.pl/fileadmin/user_upload/.../Darfur_analiza_kryzysu.pdf.
21. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://blog.care.org.au/2011/08/04/somali-refugees-in-dadaab-the-worst-i%E2%80%99ve-seen/>.
22. [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://blogs.ssrc.org/sudan/2009/04/11/planning-refugee-camps/>.
23. [online]. [dostęp: 14.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://kopalniawiedzy.pl/wojna-czestotliwosc-mozliwosci-PKB-dochod-panstwo-kraj-para-liczba-Mark-Harrison-Nikolaus-Wolf,13370>.
24. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_pictures/8254468.stm.
25. [online]. [dostęp: 11.01.2011]. Dostępny w Internecie: <http://parl.sejm.gov.pl>.
26. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://refugee.pl/?mod=knowbase&path=4648&PHPSESSID=ed6308d1f1737ca533e710a5d795be6b>.
27. [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Pomoc-USA-dla-Afganistanu---247-mln-dolarow,wid,218953,wiadomosc.html>.
28. [online]. [dostęp: 03.02.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.goodhumanitarianorship.org/gns/about-ghd/overview.aspx>.
29. [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.lightstalkers.org/images/show/356291>.
30. [online]. [dostęp: 03.02.2011]. Dostępny w Internecie: http://www.naukowy.pl/encyklopedia/Obóz_dla_uchodźców.
31. [online]. [dostęp: 11.01.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Pomoc,humanitarna,170.html>.
32. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/haslo,Liga_Narodow.
33. [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.tvn24.pl/0,1535088,wiadomosc.html11.01.2008/PAP>.
34. [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.unic.un.org.pl/jugoslavia/index.php?id=wojna_w_kosowie.

35. *Polityka humanitarna i rozwojowa Unii Europejskiej*, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: www.progressforppolang.com/arttykul/onz-unhcr-ponad-11-mml-uchodzcow-na-swiecie.
36. *Rapid Assessment: Garissa District/Dadaab refugee camps, October 12, 2011*; [online]. [dostęp: 13.03.2012]. Dostępny w Internecie: www.fews.net/.../Dadaab_Garissa%20Assessment...
37. *Regulaminu działań wojsk lądowych*, DWL, Warszawa 2008.
38. *Teoria klastra*, [online]. [dostęp: 12.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.pi.gov.pl/klastry/chapter_806404.asp.
39. *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.*, Dz. U. z roku 2000, nr 87, poz. 970.
40. *Uchodźcy na świecie*, [online]. [dostęp: 17.05.2011]. Dostępny w Internecie: <http://www.refugeeinformation.org/historia-w-liczbach>.
41. *Udział Polskiego Kontyngentu wojskowego w operacji Unii Europejskiej w Czadzie*. Sztab Generalny WP, [online]. [dostęp: 13.12.2007]. Dostępny w Internecie: www.mon.gov.pl/pliki/File/zalaczniki_do.../INFO_CZAD.
42. Wdowiak J., *Wsparcie logistyczne obozu dla uchodźców*, [w:] „Przegląd Wojsk Lądowych”, nr 4/2009, Warszawa 2009.
43. *Wielka encyklopedia prawa*, Prawo i Polityka Gospodarcza, Warszawa 2000.
44. *Wojsko wspiera akcje humanitarne*, [online]. [dostęp: 20.10.2007]. Dostępny w Internecie: http://www.mod.gov.pl/arttykul_wiecej.php?idartykul=247.
45. Zygierewicz A., *Pomoc humanitarna Unii Europejskiej*, [online]. [dostęp: 02.02.2011]. Dostępny w Internecie: http://prohumanum.org/wp-content/uploads/2009/11/pomoc-humanitarna_info_bas.pdf.
46. *32 wojny i konflikty zbrojne na świecie (analiza)*, [online]. [dostęp: 14.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.magazynfamilia.pl/arttykuly/32_wojny_i_konflikty_zbrojne_na_swiecie_analiza,3865,76.html.

OUTLINE OF CLUSTER CONCEPT OF HUMANITARIAN ZONE ORGANIZATION FOR REFUGEES IN MILITARY CRISIS SITUATION

Summary

Nowadays it is not possible to assume that one can ensure global, regional and personal security. The geopolitical situation is changing all the time. Moreover, one cannot exclude the fact that in the future military crisis situations will appear generating a significant number of refugees. Those refugees will expect humanitarian aid.

In the initial part of this article, the authors describe and characterize peaceful and humanitarian actions carried out by international military forces. Next, the authors analyze the available data connected with the scale of refugee problem during selected military crisis situations. Based on the data collected, the authors introduce the functional concept of a refugee camp.

Finally, the authors of this article outline the cluster concept of humanitarian zone organization for refugees in future military crisis situations. This proposed method may allow one to better overcome the refugee problem in the future. What is more, the authors mention a few advantages of this concept as an attempt to solve the humanitarian problem of refugees.

Keywords: *refugees, refugee camps, humanitarian aid, crisis situation, military threat, clusters*